

статуса Каспійського моря. Також, надо отметить, что для достижения геостратегической стабильности в регионе важно создание политического равновесия, для этого необходимо налаживать партнерские отношения не только среди стран Каспия, но и из числа государств дальнего зарубежья. Роль Каспийского региона чрезвычайно многогранна. Здесь пересекаются самые разные интересы. Поэтому очень многое будет зависеть от того, насколько точно будет выверен баланс между политической и экономической, в отношениях к биоресурсам и минеральному сырью. Здесь прогнозы могут превратиться в реальность лишь в одном случае, когда будет выработан и согласован детальный механизм взаимодействия всех прикаспийских государств.

Список использованных источников

1. Башкиров А. В. Экспансия английских и американских империалистов в Иране (1941–1953 гг.). – М.: Госполитиздат, 1954. – 284 с.
2. Иванов М. С. Очерк истории Ирана. – М.: Госполитиздат, 1952. – 467 с.
3. История Азербайджана (с древнейших времен до XX в.). – Баку: Элм, 1995. – 432 с.
4. Мустафазале Т. Т. Азербайджан и русско–турецкие отношения в первой трети XVIII в. – Баку: Элм, 1993. – 240 с.
5. Советско–иранские отношения в договорах, конвенциях и соглашениях. – М., 1946.
6. Aliev H. Azerbaijan Oil in the World Policy (Compilers; Gasan Gasanov, Ilham Aliev). – Baku, 1997. – 376 p.
7. Dowlatchahi A. La mer Caspienne. Sa situation au regard du droit international. Thesis... – P., 1961. – P. 37, 146.
8. http://www.ereading.ws/chapter.php/1028056/8/Vsemirnaya_istoriya_v_24_tomah_Tom_14_Period_angliyskogo_zavoevaniya_Indii.html.

References

1. Bashkirov A.V. Ekspansiya angliyskikh i amerikanskikh imperialistov v Irane (1941–1953 gg.). – M.: Gospolitizdat, 1954. – 284 s.
2. Ivanov M.S. Ocherk istorii Irana. – M.: Gospolitizdat, 1952. – 467 s.
3. Istoriya Azerbaydzhana (s drevneyshikh vremen do XX v.). – Baku: Elm, 1995. – 432 s.
4. Mustafazade T.T. Azerbaydzhан i russko–turetskiye otноsheniya v pervoy treti XVIII v. – Baku: Elm, 1993. – 240 s.
5. Sovetsko–iranskiye otноsheniya v dogovorakh, konventsiyakh i soglasheniyaх. – M., 1946.
6. Aliev H. Azerbaijan Oil in the World Policy (Compilers; Gasan Gasanov, Ilham Aliev). – Baku, 1997. – 376 p.
7. Dowlatchahi A. La mer Caspienne. Sa situation au regard du droit international. Thesis... – P., 1961. – P. 37, 146.
8. http://www.ereading.ws/chapter.php/1028056/8/Vsemirnaya_istoriya_v_24_tomah_Tom_14_Period_angliyskogo_zavoevaniya_Indii.html.

Ibragimov M. N., Dissertator Institute of History named after A. A. Bakikhanov National Academy of Sciences of Azerbaijan (Azerbaijan, Baku), matlabm@yandex.com

The legal status of the Caspian Sea and the problems of geopolitical rivalry

It was consider in the article that the main stage geopolitical rivalry compete in the Caspian Sea areas hold on contradiction more than 200 years, beginning from the first tenth years of XVIII century. The main result of this prolonged struggle for compete was established in one fourth of the XIX century military–political hegemony of Russian Imperia on this main geostrategic relation areas of Caucasus and Caspian Sea. Moreover, in order to understand and go over similar appearance in the Caspian Sea arises necessity of reason of appearance and analysis of main regular geohistorical process and modern geopolity.

Keywords: Caspian Sea, Soviet–Iranian treaties, geopolitics.

Ibragimov M. N., дисертант, Інститут Історії ім. А. А. Бакиханова Національної Академії Наук Азербайджану (Азербайджан, Баку), matlabm@yandex.com

Правовий статус Каспійського моря і проблеми геополітичного суперництва

Розглядаються основні етапи геополітичного суперництва конкуруючих в каспійському регіоні держав на протязі більше двісті років, починаючи з перших десятиліть XVIII століття. Основним результатом цієї тривалої конкурентної боротьби стало встановлення в першій чверті XIX століття військово–політичної гегемонії російської імперії над цим важливим в геостратегічному відношенні регіоном Кавказ і Каспій. І щоб зрозуміти і осмислити подібні явища на Каспії, виникає необхідність виявлення причин та аналізу основних закономірностей геострофічного процесу та сучасної геополітики.

Ключові слова: Каспій, радянсько–іранські договори, геополітика, суперництво.

* * *

УДК 094(470+571)+(470.661)

Немировська В. О.
здобувач кафедри історії,
Київський славістичний університет
(Україна, Київ), lerika44@i.ua

ПРИЧИНИ ТА ПОЧАТОК КОНФЛІКТУ В ЧЕЧЕНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ІЧКЕРІЯ В 1999–2002 РР.

Розглянуто проблему економічного і соціально–політичного стану в Чеченській Республіці в 1990–ті рр. XX ст. Досліджуються і аналізуються причини і передумови початку Контртерористичної операції (1999–2009 рр.), дії сторін по врегулюванню конфлікту і підсумки першого етапу Другої чеченської війни (1999–2002 рр.).

Ключові слова: Чеченська республіка Ічкерія, Друга чеченська війна, контртерористична операція.

Внаслідок розпаду СРСР на пострадянському просторі виникла ціла низка регіональних конфліктів, одним з яких стала війна в Чечні. Першу чеченську війну 1994–1996 рр. Російська Федерація фактично програла. Результатом цього програву стала незалежність Чеченської Республіки Ічкерія і вивід російських військ з регіону.

У 1990–х рр. Чечня стала де–факто незалежною республікою, яка не була визнана жодною державою, включно і Росією. Нова державна система була вкрай неефективною. Економіка повністю криміналізувалася, кримінальні структури робили бізнес на захопленні заручників, работоргівлі, наркоторгівлі, розкрадання нафти. Реальна влада в країні належала польовим командирам, які розділили країну на зони впливу, а уряд фактично контролював лише місто Грозний, яке було перетворене на руїни ще під час Першої чеченської війни.

Після підписання Хасав'юртівських угод 1996 року мир та спокій в Чечні не настав. В міжвоєнний період, зруйновані міста і села не відновлювались. Економіка залишалася криміналізованою. Гроші, які виділяла Росія на бюджетні і соціальні виплати, не надходили до людей. В решті, вузький прошарок населення збагачувався, а народ біднішав.

Після загибелі Джохара Дудаєва в республіці став посилюватися вплив ісламських екстремістів, гасло “створення національної держави” було замінено на “побудову ісламської республіки на Північному Кавказі”. Значну роль в ЧРІ стали відігравати арабські найманці. Головною їх метою була дестабілізація ситуації в сусідніх російських регіонах і поширення

ідей сепаратизму в Північнокавказьких республіках (Дагестан, Карачаєво–Черкесія, Кабардино–Балкарія).

Ще 19 червня 1998 року після зіткнень між своїми прихильниками і релігійними екстремістами в Гудермеському районі Аслан Масхадов оголосив ваххабізм в ЧРІ незаконним, були заборонені усі організації, які проповідували ваххабізм, але реалізувати заборону не вдалося. Екстремістів підтримали Шаміль Басаєв і Зелімхан Яндарбієв.

В середині 1998 року в Чечні налічувалося близько 300 загонів бойовиків, які не входили до “Збройних сил ЧРІ”. Найбільші з них: “Армія генерала Дудаєва” під керівництвом Салмана Радугеєва, загони Шаміля Басаєва і Хаттаба. Угруповання Радугеєва налічувало близько 3000 бійців і 16 одиниць бронетехніки, майже стільки ж було в загонах Басаєва. Масхадов мав в своєму оточенні лише 7000 бійців і 60 одиниць бронетехніки [14]. В вересні 1998 року Радугеєв, Басаєв, Ісраїлов звинуватили Аслана Масхадова в змові з Росією, вимагаючи його відставки. Натомість Масхадов відправив у відставку уряд Шаміля Басаєва. В наслідок цього, Аслан Масхадов втратив контроль над більшою частиною території за межами Грозного.

Фінансова допомога з боку Москви була недостатньою і розкрадалася російськими і чеченськими можновладцями. Можливості президента ЧРІ Аслана Масхадова виявилися дуже обмеженими: приборкання колишніх соратників загрожувало початком громадянської війни між їхніми кланами. Відновити економіку без серйозних інвестицій та в умовах такої злочинності і корупції виявилось неможливим. Врешті, вплив Масхадова серед бойовиків почав стрімко знижуватися. Замах на Масхадова, викрадення іноземних фахівців і вбивства доводили, що влада не контролює ситуацію. Спроба введення шаріатської форми правління, згодом перетворилася у заворушення в Гудермесі. На фоні цього, в ЧРІ зростає вплив ваххабізму, який розповсюджували найманці з арабських країн.

7 серпня 1999 року загони “Ісламської міжнародної миротворчої бригади” під керівництвом Шаміля Басаєва і арабського найманця Аміра ібн аль–Хаттаба вторглися на територію Дагестану [5]. Своєю метою “Ісламська міжнародна миротворча бригада” проголошувала створення єдиної ісламської держави на Північному Кавказі, а метою цього походу була побудова єдиної ісламської держави Чечні і Дагестану.

Передумовами введення чеченських загонів на територію Дагестану слугували проникнення в Дагестан ідеї радикальної ісламської течії – ваххабізму – і бажання одного з дагестанських ідеологів ваххабізму Багаутдіна Кебеєдова допомогти дагестанським мусульманам в “звільнення священної дагестанської землі від окупації невірними”. Кебеєдов встановив ще під час Першої чеченської війни тісні контакти з арабським найманцем Хаттабом і чеченськими польовими командирами, яких він переконав, послаючись на своїх рідних і прихильників в Дагестані, що у разі введення загонів ісламістів в Дагестан переважна більшість населення Дагестану підтримає їх і підніме загальне антиросійське повстання. Крім того, російські війська у великій кількості не були зосереджені в Дагестані, а швидко

перекинути сили в цей важкодоступний район не вдалося б. Але російські військові і дагестанці надали відчайдушний опір іноземним найманцям і бійцям “Ісламської миротворчої бригади”, яка мала тісні контакти з Аль–Каїдою.

За іншою версією, метою організаторів збройного наступу на Дагестан була спроба витіснити російські війська з регіону і об’єднати ЧРІ і Дагестан з метою отримати вихід до нафтових сховищ Каспійського моря.

З 4 по 16 вересня відбулася серія терактів в російських містах, а саме пролунали вибухи в житлових будинках в містах Буйнакську, Москві та Волгодонську. За офіційними даними, теракти в російських містах були задумані і здійснені представниками північнокавказьких збройних формувань – в якості помсти за дії російської армії в Дагестані. За іншою версією до організації вибухів будинків причетна Федеральна служба безпеки РФ, чії співробітники були 22 вересня 1999 затримані в Рязані в момент мінування житлового будинку [15].

Згодом, 24 вересня, ФСБ повідомила, що в Рязані проходили навчання, але ввечері 22 вересня, після того, як в підвалі житлового будинку виявили мішки з гексогеном і годинниковим механізмом, ФСБ не зробила заяву, що в місті проходить навчання, а в мішках – звичайний цукор. 23 вересня, коли всі міжнародні ЗМІ повідомляли про попередження теракту в Рязані, ФСБ також не спростувала це. Про навчання вперше повідомив директор ФСБ Патрушев 24 вересня, після того, як співробітники рязанського УФСБ повідомили про затримання двох підозрюваних терористів, але з Москви надійшов наказ підозрюваних не затримувати, оскільки теракт в Рязані – “навчання” ФСБ [6]. 23 вересня у той час, коли в Рязані перевірялися всі підвали і дахи житлових будинків, відбувалися пошуки машини терористів і самих підозрюваних, російські літаки почали бомбардування аеропорту Грозного.

Російський прем’єр Володимир Путін прокоментував авіа удари так: “Що стосується удару по аеропорту Грозного, то прокоментувати його не можу. Я знаю, що є загальна установка, що бандити будуть переслідуватися там, де вони знаходяться. Я просто абсолютно не в курсі, але якщо вони виявилися в аеропорту, то, значить, в аеропорту. Мені важко додати до того, що вже було сказано”.

За неофіційною версією, Центральному керівництву були вигідні теракти в російських містах. Навесні 1999 року президент Росії Єльцин і його оточення зіткнулися з труднощами: популярність падала, ЗМІ звинувачували президента і його дочок в тому, що в них величезні банківські рахунки за кордоном і гроші були переведені незаконно. З іншого боку Володимирі Путіну вибухи в житлових будинках також були вигідні: для підняття передвиборчого рейтингу та перемоги на виборах. Депутат Держдуми другого скликання Костянтин Боровий стверджує, що ФСБ була в курсі майбутніх терактів у Москві. 9 вересня його проінформували про можливі вибухи і ще одне попередження надійшло напередодні самого вибуху [4].

Вибухи в Москві стали свого роду 11–м вересня для мешканців Росії. Вони викликали страх перед тероризмом і бажання помститися чеченцям.

Сприятлива громадська думка щодо введення військ до Чечні була вдало створена.

Президент Чеченської Республіки Ічкерія Аслан Масхадов засудив напад на Дагестан і його організаторів, але ніяких серйозних заходів протидії не було вжито. Ільяс Ахмадов, міністр закордонних справ ЧРІ в уряді Аслана Масхадова, повідомив:

“Керівництво Чечні засудило дагестанський похід. Це дійсно для нас велика проблема. Але згадайте, що було в липні, коли російська армія знищила наш блокпост, а потім на нашу територію увійшов цілий батальйон російських солдатів. Хіба це не провокація? До Басаєва приходили паломники з Дагестану з проханням звільнити їх від “російського ярма”, а коли він почав похід, стали говорити з екрана телевізора, що їм цього не треба і вони хочуть жити в Росії. Це шито білими нитками” [6].

Аслан Масхадов, розуміючи, що останні події можуть призвести до нової війни, відхрестився від найбільш радикальних сепаратистських лідерів: вивів Мовладі Удугова зі складу Ради Безпеки ЧРІ, засудив участь чеченських польових командирів у поході на Дагестан, звинуватив їх у зраді власному народу, заявив, що “Чечня стала розмінною картою в руках світових держав, що прагнуть стати господарями Кавказу і витиснути звідси Росію” [10].

Масхадов звинуватив російське керівництво у провокаціях та нагнітанні напруженості, заявив про намір запропонувати Росії зробити Чечню найважливішим стратегічним партнером на Північному Кавказі, звернувся за допомогою до лідерів Інгушетії і Північної Осетії Руслана Аушева і Олександра Дзасохова у запобіганні нової війни і організації особистої зустрічі з прем'єром Росії Володимиром Путіним.

13 серпня 1999 року генеральний представник Ічкерії в РФ Майрбек Ваचाгаєв розповсюдив заяву керівництва ЧРІ, в якому засуджується заява в.о. Голови Уряду Росії Володимира Путіна про можливе нанесення ударів по території Чечні. У заяві підкреслюється, що конфлікт в Дагестані є внутрішньою справою Росії.

Російське керівництво розцінило дії Масхадова, як нездатність контролювати ситуацію в Чечні і заспокоїти сепаратистські настрої. Центральна влада запропонувала керівництву ЧРІ провести спільну операцію проти ісламістів в Дагестані та “вирішити питання про ліквідацію баз, місць складування і відпочинку незаконних збройних формувань, від яких чеченське керівництво всіляко відхрещується” – повідомив заступник міністра внутрішніх справ РФ генерал-лейтенант Ігор Зубов [16]. Вже 18 вересня російські війська блокували кордони Чечні.

23 вересня 1999 року президент Росії Борис Єльцин видав указ “Про заходи щодо підвищення ефективності контр-терористичних операцій на території Північно-Кавказького регіону Російської Федерації”, що передбачає включення до її складу формувань усіх силових міністерств і відомств, а також підготовку контр-терористичної операції на території Чечні [12]. В той же день почалися авіаційні бомбардування міста Грозного і його околиць. Об'єктом бомбардування літаків фронтової авіації СУ-24 і СУ-25 став столичний аеропорт Шейх Мансур, розташований в двох

кілометрах від центру міста. Бомбові удари тривали протягом цілого дня, в результаті були знищені станція радіолокаційного стеження, стоянки літаків на території аеропорту, склади і боєприпаси.

Бомбардування продовжилися наступного дня. Атаки зазнав Жовтневий район Грозного, який декілька місяців контролювався ісламською опозицією. Серйозної шкоди зазнали нафтові свердловини, грозненський нафтопереробний завод, який знаходиться на північно-західній околиці міста. На заводі розпочалася пожежа і все місто опинилося серед диму.

Хоча російське керівництво стверджувало що об'єктом бомбардувань є цілі, які пов'язані з діями бойовиків і заперечувало можливість бомбардування мирного, цивільного населення, але чеченське керівництво повідомило про випадки, коли удари російської авіації були спрямовані і по мирних селах. За словами помічника представника Ічкерії в Москві Алдана Ельдарханова і помічника держсекретаря Чечні Заура Ціцаєва, в результаті авіа ударів постраждали села Щелковського, Нажай-Юртовського і Шаройського районів, а також селище “15-й молокосовхоз”, яке знаходиться в трьох кілометрах від Грозного [8]. За попередніми даними чеченської влади, в результаті бомбардувань загинули 17 осіб.

Керівництво Чечні доклало зусилля, щоб бомбардування припинилися, закликала не відкривати вогонь у відповідь і не провокувати. При уряді Чечні був утворений спеціальний комітет оборони і було прийнято рішення оголосити в республіці надзвичайний стан і розробити план захисту Грозного у випадку агресії з боку Росії.

Президент Чечні Аслан Масхадов закликав вирішувати протиріччя за столом переговорів, навіть за участю третьої сторони у вигляді міжнародних спостерігачів. Планувалося, що Аслан Масхадов буде брати участь у запланованій на 27 вересня в Нальчику зустрічі керівників Північнокавказького регіону, де мали бути глави Північної Осетії, Інгушетії, Чечні, голова Держради Дагестану, президент Кабардино-Балкарії і губернатор Краснодарського краю.

27 вересня прем'єр-міністр Росії Володимир Путін категорично відкинув можливість зустрічі президентів Російської Федерації і Чеченської республіки Ічкерія, про яку просив Аслан Масхадов. Володимир Путін заявив: “Ніяких зустрічей заради того, щоб дати бойовикам залізати рани, не буде”.

Нагнітання напруженості між Росією і Чечнею супроводжувалося інформаційною кампанією з боку російських можновладців за підтримки російських мас-медіа. Так 24 вересня 1999 року під час прес-конференції в Астані Володимир Путін, коментуючи події попереднього дня, а саме бомбардування російської авіацією Грозного, відповідаючи журналістам, дослівно повідомив: “Російські літаки наносять і будуть наносити удари в Чечні винятково по базах терористів, і це буде продовжуватися, де б терористи не знаходилися. ... Ми будемо переслідувати терористів скрізь, в аеропорту – в аеропорту. Отже, ви вже мене вибачте, в туалеті зловимо, ми і в сортирі їх замочимо, врешті-решт. Все, питання закрито остаточно” [18].

Незважаючи на те, що проведення широкомасштабної операції нібито не планувалося, але вже 30 вересня Росія ввела свої війська в Чечню.

5 жовтня 1999 року Масхадов підписав указ про введення “військового стану на території Чеченської Республіки Ічкерія”. Масштабні бойові дії на території Чечні велися аж до середини 2000 року, після чого війна набула партизанського характеру.

Російські війська змінили тактику ведення бою, а сама війна мала інтенсивний інформаційний супровід. Перед введенням до бою піхоти, здійснювалася тривала артіпідготовка і повітряні бомбардування. 21 жовтня центр Грозного зазнав ракетного удару: ракети впали на пологовий будинок і ринкову площу. Загинуло, за різними даними, від 100 до 150 осіб, серед них 13 новонароджених, поранено 400 мирних жителів. Тривалі обстріли і бомбардування майже повністю зруйнували Грозний. 6 грудня російські війська пред’явили ультиматум мешканцям міста покинути Грозний до 11 грудня, інакше всі, хто залишаться там, “будуть вважатися терористами і будуть знищені”. Оголошуючи ультиматум банд формування, федеральне командування повідомляло про можливість виходу мирних жителів по “коридорах безпеки”. Проте опитування біженців показало, що все місто цілодобово піддавалося бомбардуванням та обстрілам і ніяких “безпечних коридорів” не було. Про маршрути виходу з міста мирне населення дізнавалося випадково, листівки, розкидані з літаків, потрапляли на територію заводів [9]. Президент США Білл Клінтон заявив, що “Росія дорого заплатить за свої дії у Чечні”, але згодом ця реакція була пом’якшена [3].

Маючи переконаливу перевагу в живій силі і техніці, російські війська поступово витиснули чеченські загони в гірську місцевість республіки. Саме там період впевнених перемог російської армії почав чергуватися з важкими втратами. Хоча російська армія і стверджувала, що не воює з народом, а завдає точених ударів по терористах і їх базах, але установки залпового вогню, важка артилерія, літаки і гелікоптери завдавали жахливих ударів і по місцевих мешканцях. За даними правозахисної організації “Меморіал” кількість жертв серед мирного населення складала приблизно 10–20 тисяч осіб, не враховуючи 5 тисяч осіб, які зникли без вісти. За іншими даними, кількість загиблих коливається від 15 до 24 тисяч осіб.

Взяття міст і сіл, регулярні зачистки супроводжувалися жорсткостями і лише деякі випадки набували широкого розголосу. Неодноразово російське командування використовувало тактику “випаленої землі”, знищуючи не тільки укріплені позиції чеченських повстанців, а й цілі селища особливо в передгірській та гірській місцевості Чечні [7]. З 2000 року чеченські угруповання перейшли до тактики ведення партизанської війни, яка на весні розгорнулася з новою силою. Люди, які раніше не збиралися воювати і навіть чекали на російську армію, як визволителів, втративши родини і близьких, свої домівки і цілі села, долучилися до війни, щоб помститися за вбитих і зниклих.

В умовах війни в Росії розпочалася передвиборча кампанія з виборів до Державної думи, призначених на 19 грудня 1999 року. Основна боротьба розгорнулася

між Кремлем і опозиційним блоком “Вітчизна–Вся Росія” (ОВР) на чолі з Примаковим і Лужковим. Опоненти звинувачували один одного в корупції та інших речах, які могли знизити рейтинг. Кремлем був створений проурядовий блок “Єдність”, який широко підтримували мас–медіа. За однією з неофіційних версій причиною перемоги спочатку блоку “Єдність”, а згодом і Володимира Путіна на президентських виборах 26 березня 2000 року, була саме Друга чеченська війна, а саме те, що напередодні виборів до парламенту і перебуваючи в епіцентрі скандалу з відмиванням грошей, Кремль використовував будь–які можливості, щоб зберегти контроль за становищем у своїх руках, навіть шляхом нагнітання атмосфери страху, коли потрібно об’єднатися у боротьбі проти спільного ворога.

Специфіка дій Росії у Чечні полягала в тому, що російське керівництво намагалося протиставити президента Масхадова опозиційним лідерам ісламістів і схилити його на бік Росії. Це була звичайна тактика Росії на Північному Кавказі, мета якої усунення ісламістів руками самих чеченців. З іншого боку, бомбардування Чечні Росією мали підштовхнути сам чеченський народ на боротьбу проти ісламістських загонів. Кремль зробив ставку на “чеченізацію” конфлікту, переманюванні на свій бік частини еліти і колишніх бойовиків. Таким чином, 12 червня 2000 року про–кремлівську адміністрацію Чечні очолив колишній прихильник сепаратистів, головний муфтії Чечні Ахмат Кадіров. Бойовики, навпаки, зробили ставку на інтернаціоналізації конфлікту, залучаючи до своєї боротьби загони найманців не чеченського походження.

В результаті військової операції в Чечні з 1 жовтня 1999 року по 23 грудня 2002 року загальні втрати федеральних сил склали 4572 людини вбитими і 15549 людей пораненими [2]. За офіційними російськими даними в результаті війни загинуло близько 1000 мирних жителів [11]. За оцінкою міжнародної неурядової організації “Міжнародна амністія” в наслідок війни загинуло до 25000 мирних жителів [1].

Під час активної фази другої чеченської військової кампанії виріс стихійний потік біженців за межі республіки. Влада Інгушетії оголосила про “гуманітарну катастрофу” у зв’язку з напливом біженців з Чечні, який за одну добу сягнув 14 тисяч осіб і загалом кількість чеченських біженців перевищувала 133 тисячі осіб. За різними даними біженцями стали від 200 000 до 250 000 осіб.

В результаті військових дій 1999–2000 рр. Грозний перетворився на руїни, зруйновані будинки, магазини, підприємства, понівечені дороги і така доля спіткала не лише столицю. Деякі села і міста були повністю знищені. В самій Чечні практично не було медичних закладів, в яких могли боротися з хворобами, оскільки війна знищила лікарні, підірвала поставки медичного обладнання і медикаментів, змусила багатьох кваліфікованих медиків залишити країну. Великою проблемою стала швидко зростаюча кількість інвалідів, які стали жертвами безперервного обстрілу і бомбардувань, яким потрібне термінове лікування і реабілітація.

Відсутність заробітку у переважної частини населення, нестача їжі, відсутність якісної питної води, перенаселення житла, відсутність медичного забезпечення, виснаження і хвороби призвели до збільшення кількості захворювань на черевний тиф та інші важкі інфекційні захворювання. Ситуація ускладнилася поширенням малярії. Показник захворюваності на туберкульоз перевищував загальноросійський в 2–3 рази.

У зв'язку з масовим безробіттям, процвітало вирощування коноплі і маку, виготовлення наркотиків, викрадання людей, мародерство, торгівля зброєю. Молодь, не маючи можливості реалізувати себе, все частіше вдавалася до зброї.

Війна завдала серйозної шкоди екологічній ситуації Чечні. Повітря коло Грозного було оповите чорним димом палаючої нафти. З палаючої техніки токсичні речовини витікали і потрапляли в ґрунт і повітря. Ліси були вирубані, з дерев заготовлювали дрова. Відходи від кустарної переробки нафти зливалися на орні землі, пасовища, в колодязі. Колишні колгоспи і ферми були розграбовані і зруйновані [13].

Серйозною загрозою в наслідок початку Другої чеченської кампанії стала проблема тероризму. Дії російських військ в Чечні, зачистки цілих селищ і міст, велика кількість вбитих серед мирного населення, жорстокість та вбивства так чи інакше призвели до появи цілої низки когорти терористів–смертників, які з 2000 року здійснили ряд терактів на території Росії.

Отже, контртерористична операція в Чечні стала відповіддю центрального керівництва РФ на серію терактів на території Російської Федерації, а також на введення на територію Дагестану загонів ісламістів під керівництвом чеченських польових командирів. Оскільки, в міжвоєнний період влада фактично належала польовим командирам, які ждали легких грошей і не займалися розбудовою країни, економікою і соціальною сферою, кримінальні структури заробляли бандитизмом, а бюджетні і соціальні виплати не надходили до людей, а розкрадалися російськими і чеченськими можновладцями, частина населення хотіла змін і не підтримувала уряд Масхадова.

В свою чергу можливості Аслана Масхадова були вкрай обмеженими. Намагаючись маневрувати між кланами, з одного боку, і між Кремлем, з іншого, він поступово почав втрачати свій вплив серед колишніх соратників. Події 1998–1999 рр. доводили, що влада фактично не контролює ситуацію. Хоча Аслан Масхадов засудив “Дагестанський похід”, але ніяких серйозних заходів не міг вжити.

На фоні економічної кризи в Росії, скандалів з відмивання грошей, переможна війна в Чечні проти спільного ворога, об'єднання усього народу заради боротьби з тероризмом і залякуванням, принесла свої результати: 26 березня 2000 року на президентських виборах переміг Володимир Путін.

Враховуючи помилки попереднього керівництва під час Першої чеченської війни 1994–1996 рр., Путін В. В. в 1999–2000–х рр. виніс важливі уроки: російські війська змінили тактику ведення бою, кожна операція була більш ретельно підготовлена і продумана, а сама військова кампанія мала інформаційний супровід. В Чеченському конфлікті Кремль зробив ставку на

переманювання на свій бік частини еліти і колишніх бойовиків, тобто усунення ісламістів руками їхніх колишніх соратників.

Федеральна влада взяла під свій контроль територію усієї Чечні і наступним етапом стало відновлення життєдіяльності і економіки республіки.

Список використаних джерел

1. Amnesty International Issues Reports on Disappearances. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://web.archive.org/web/20080223150109/http://www.jamestown.org/chechnya_weekly/article.php?articleid=2373419
2. BBC. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/news/newsid_2773000/2773997.stm.
3. BBC. Russia will pay for Chechnya. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/553304.stm>
4. Dunlop John. The Moscow bombings of September 1999. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://postsovietpost.stanford.edu/moscow-bombings-september-1999-full-text>.
5. GlobalSecurity.org Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.globalsecurity.org/security/profiles/islamic_international_peacekeeping_brigade.htm
6. Yuri Felshinsky, Alexander Litvinenko, and Geoffrey Andrews. Blowing up Russia: Terror from within Gibson Square Books. – London, 2007, ISBN 978–1–903933–95–4
7. Абдулаєва М. Как брали Комсомольское. 13 апреля 2000 г. Независимая газета. № 14. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/N-Caucas/ch99/000413/no0413a.htm>
8. Волков В. Росія завдає бомбових ударів по території Чечні. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.wsws.org/ru/1999/sep/1999/chech-s24.shtml>
9. Московська Хельсінкська група. Доклад Трусевича О. Г. Масові порушення прав людини в ході збройного конфлікту в Чечні. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.mhg.ru/publications/36B4F6>
10. Музаєв Тимур. Конфлікт в Дагестані і початок війни в Чечні. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.igpi.ru/monitoring/1047645476/1999/0999/20.html>.
11. Россия и СССР в войнах XX века: Потери Вооружённых Сил / Г. Ф. Кривошеев. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2001.
12. Указ президента Російської Федерації № 1255. Сайт: Кавказский Узел. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/158811>.
13. Цветкова В. Ф. “Цена чеченского конфликта”. Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – № 66. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/tsena-chechenskogo-konflikta-po-materialam-otechestvennoy-periodicheskoy-pechati>
14. Сайт: Коммерсант. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.kommersant.ru/doc/207566>
15. Сайт: Компромат. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.compromat.ru/page_25187.htm
16. Сайт: Российская газета. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.rg.ru/Prilog/vvd/0813/1.htm>.
17. Сайт: Кавказ–узел. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/224438/>.
18. Сайт: Youtube. Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=fP9Xv6TKT2o>.

References

1. Amnesty International Issues Reports on Disappearances. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu : http://web.archive.org/web/20080223150109/http://www.jamestown.org/chechnya_weekly/article.php?articleid=2373419
2. BBC. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu : http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/news/newsid_2773000/2773997.stm.
3. BBC. Russia will pay for Chechnya. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/553304.stm>
4. Dunlop John. The Moscow bombings of September 1999. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu : <http://postsovietpost.stanford.edu/moscow-bombings-september-1999-full-text>.
5. GlobalSecurity.org Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu : http://www.globalsecurity.org/security/profiles/islamic_international_peacekeeping_brigade.htm
6. Yuri Felshinsky, Alexander Litvinenko, and Geoffrey Andrews. Blowing up Russia: Terror from within Gibson Square

Books. – London, 2007, ISBN 978–1–903933–95–4

7. Abdulaeva M. Kak brali Komsomol'skoe. 13 aprelja 2000 g. Nezavisimaja gazeta. № 14. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/N-Caucas/ch99/000413/no0413a.htm>

8. Volkov V. Rosija zavdaje bombovyh udariv po terytorii' Chechni. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.wsws.org/ru/1999/sep1999/chech-s24.shtml>

9. Moskovs'ka Hel'sinks'ka grupa. Doklad Trusevycha O.G. Masovi porushennja prav ljudyiny v hodi zbrojnogo konfliktu v Chechni. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.mhg.ru/publications/36B4F6>

10. Muzajev Tymur. Konflikt v Dagestani i pochatok vijny v Chechni. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.igpi.ru/monitoring/1047645476/1999/0999/20.html>

11. Rossija i SSSR v vojnah XX veka: Poteri Vooruzhennyh Sil / G.F. Krivosheev. – M.: OLMA-PRESS, 2001.

12. Ukaz prezidenta Rosijs'koj' Federacii' № 1255. Sajt: Kavkazskij Uzel. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/158811>

13. Cvetkova V.F. "Cena chechenskogo konfliktak". Izvestija Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gercena. – 2008. – № 66. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/tsena-chechenskogo-konfliktak-po-materialam-otechestvennoj-periodicheskoj-pechati>

14. Sajt: Kommersant. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.kommersant.ru/doc/207566>

15. Sajt: Compromat. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: http://www.compromat.ru/page_25187.htm

16. Sajt: Rossijskaja gazeta. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.rg.ru/Prilog/vvd/0813/1.htm>

17. Sajt: Kavkaz-uzel. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/224438/>

18. Sajt: Youtube. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <https://www.youtube.com/watch?v=fP9Xv6TKT2o>

Nemyrovska V. O., researcher of the Department of History of Kyiv Slavonic University (Ukraine, Kiev), lerika44@i.ua

The reasons and beginning of the conflict in Chechen Republic of Ichkeria in 1999–2000 years

This article focuses on economic and socio-political situation in The Chechen Republic during the 1990s. The causes and the preconditions of the counter-terroristic operation (1999–2009), the reaction of both sides of the conflict and the results of the first phase of the Second Chechen War (1999–2002) are explored and analyzed in this article.

Keywords: *The Chechen Republic of Ichkeria, the Second Chechen War, the counter-terroristic operation.*

Немировская В. А., соискатель кафедры истории, Киевский славистический университет (Украина, Киев), lerika44@i.ua

Причины и начало конфликта в Чеченской Республике Ичкерия в 1999–2002 гг.

Рассмотрена проблема экономической и социально-политической ситуации в Чеченской Республике в 1990–е гг. XX века. Исследуются и анализируются причины и предпосылки начала Контртеррористической операции (1999–2009), действия сторон по урегулированию конфликта и итоги первого этапа Второй чеченской войны (1999–2002 гг.).

Ключевые слова: *Чеченская Республика Ичкерия, Вторая чеченская война, контртеррористическая операция.*

* * *

УДК902

Гасанова Дж. В.
диссертант, Институт Археологии и Этнографии НАНА
(Азербайджан, Баку), seferovacemile@mail.ru

ПОДКУРГАННЫЕ СКЛЕПЫ НАГОРНОГО КАРАБАХА АЗЕРБАЙДЖАНА ЭПОХИ РАННЕЙ БРОНЗЫ ИХ НЕКОТОРЫЕ ПАРАЛЛЕЛИ

Курганы эпохи ранней бронзы Нагорного Карабаха были исследованы значительно позже, в 30–х гг. XX века. Исключениями являлись погребальные сооружения Хачинчая, раскопанные Э. Реслером в конце XIX в. В дух из этих курганов был совершен обряд кремации, а в трех–обряд ингумация. В 30–х гг. XX в. Я. Гуммелем были обнаружены и исследованы курганы эпохи ранней бронзы в окрестности гор. Ханкенди. Параллели этих курганов были

исследованы и в других регионах Азербайджана (Борсулу, Осман Бозу, Геранбой, Кабала, Шеки).

Ключевые слова: *Азербайджан, Карабах, Ханкенди, бронза, курганы, артефакты.*

(статья друкється мовою оригіналу)

Как это ни парадоксально, но погребальные памятники эпохи ранней бронзы Азербайджана в целом, и в Карабахе в частности были обнаружены и исследованы значительно позже, чем аналогичные памятники эпохи поздней бронзы и раннего железа. Исключениями являлись погребальные сооружения Хачинчая, раскопанные Э. Реслером в конце XIX в.

Тогда, в 1897 г. Э. Реслер обнаружил и раскопал на правом берегу р. Хачинчая, недалеко от сел Довшанлы 5 (пять) курганов [1, л. 208–216; 2, с. 49, 156–157; 3, с. 243–255]. В археологической литературе Хачинчайские [4] курганы впервые Б. Б. Пиотровским отнесены к эпохе ранней бронзы. В последующем, они стали объектом исследования К. Х. Кушнаревой [5, с. 165–179] и Г. Ф. Джафаровым [6, с. 29–30]. Насыпь курганов, расплывчато–округлая в плане, диаметром от 10 до 20–25 м, высотой до 2–2,5 м, была сложена из крупных булыжников, чернозема и песка. Несмотря на внешнюю однородность, конструкции подкурганых сооружений, обряду захоронения и сопровождающего инвентаря, эти курганы по некоторым признакам отличались друг–от друга.

Впрочем, по обряду захоронения их можно разделить на две группы:

- а) курганы с обрядами труположения (ингумация);
- б) курганы с обрядами трупосожжения (кремация).

К первому типу относятся три кургана (№ 1, 2, 3).

В первом, круглой в плане кургане, с плоской вершиной, диаметром у подножья–около 10 м, высотой 2 м, прямо в насыпи оказались четыре захороненных в сидячем положении, лицом к востоку, без сопровождающего инвентаря [6, с. 29].

Во втором кургане, расположенном в 75 м к юго–западу от кургана № 1, под насыпью круглой в плане, невысокий с плоской вершиной (диаметр у подножья – 20–25 м, высота 1,25 м) обнаружена четырехугольной в плане могильная камера. Захоронение оказалось в вытянутом на спине положении головой к юго–западу. Могильный инвентарь состоял из каменной булавы, бронзового листовидного кинжала, обсидиановых и кремневых отщепов, ножевидных пластинок, скребков и скобелей, а также керамических сосудов. Среди керамических сосудов выделяется чернолощенный на розовой подкладке одноручный экземпляр, с украшениями в виде с выдавленными параллельными полосками, окаймляющих круглый медальон. Остальные фрагменты сосудов, по типологии повторяющие описанный экземпляр с ручками, характерными для Куро–Аракской культуры, но с орнаментом несколько иного характера (короткие в разных направлениях выдавленные полоски вперемешку с так называемыми “жемчужными” рисунками). Среди материалов выделяется цилиндрическое украшение из листового золота, с вдавленным орнаментом, в какой–то мере напоминающие орнаменты на фрагментах керамики из того же кургана [1, л. 214; 2, с. 252; 5, с. 107–108; 6, с. 29].